

Egy szegregált bérlakás-tömb és lakóinak státuszváltozásai egy alföldi kisvárosban

Fehér Katalin, Virág Tünde

Három bérlakás-tömb található az alföldi kisvárosban az elszórtan elhelyezkedő lakásokon kívül. Mindhárom tömb jellegzetes saját funkcióval bír, melyhez szorosan kötődik az adott tömb története, illetve a lakások fizikai kilakítása, mérete. E három tömb egyike az ipari területbe ékelődött, leromlott, mára cigányteleppé vált, rendkívül rossz hírű házsor – tanulmányunk ennek az épületegyüttesnek a történetét, lakónak belső viszonyait igyekszik feltárni.

Tanulmányunkkal szeretnénk megmutatni, hogy a Marosi úti tömb hogyan érte el társadalmi státuszának jelentős romlását, ebben mekkora jelentősége volt a városi lakáspolitikának, illetve az ez idő alatt történt gazdasági és társadalmi átalakulásnak. A változásoknak köszönhetően a bérlakás is új szerepet kap jelenlegi lakók életében: az átmeneti helyett ma a tartós lakhatási megoldást nyújt. Bemutatjuk, hogy a várospolitikai, lakosság szemében és a statisztikai adatok tükrében homogénnek tűnő tömbben anyagi stabilitásukat tekintve sokszínű népesség él, az eltérések jelentős részben az informális munkához való hozzáférésben és kapcsolati hálókból mutatkoznak.

1. Cigány gettó a bérlakásban

A Marosi út néven elhíresült szociális bérlakás-tömbje a város északi részén található, az egykori szovjet csapatok laktanyaépületeinek egy részéből lett kialakítva. A telepet alkotó 14 lakás – egy kivétellel – egy épületben található: a főúttal párhuzamosan, hosszan elnyúló, lerobbant ház egymás mellett elhelyezkedő színes lakrészeit kis kertek keretezik. Ezek néhol lomok tárolásra szolgálnak, padnak adnak helyet, máshol kis kertet gondoznak a lakók, bár a virágok sem javítanak az épület rendezetlen, kaotikus összképén. A tömb közepén két emeleti lakás töri meg a földszintes sort: a mindig nyitva álló ajtóból sötét, dohos lépcsőház nyílik, amelynek hiányos ablakaiból szemek lesik az udvar történéseit. Egyetlen lakás helyezkedik el különállóan az épület mögött, ahol az átlagosnál kisebb alapterületű építményt láthatólag házilag toldották meg. Itt, a házsor mögött kamrák is állnak, legtöbbször már az ajtó sincs meg. Ezt a hátsó részt nem egyszerű megközelíteni: itt található a tömb szennyvíz-aknája, amit nagyon ritkán szippantanak, így kisebb tavacskává nőtte ki magát az évek folyamán. Ettől nyári melegben elviselhetetlen bűz lengi be a környéket. A telepen relatíve nagy, 70 m² körüli lakások találhatóak, bennük szoba, konyha, fürdőszoba és kamra, ebből következően általában nagyobb, gyerekes családok költözhettek ide. Napjainkban egy idős özvegyasszonyon kívül a tömb teljes lakossága cigány családokból áll, ami elsősorban az önkormányzat következetesen szegregáló lakáskiutalási politikájának következménye.

Sokan járnak egyik lakásból a másikba, vagy ülnek ki a közös udvarként funkcionáló téren elhelyezett traktorgumira, szőnyegre vagy padra. A tömb előtt elbiciklizők is odakiabálnak, intenek a lakóknak. Nem ritka, hogy a férfiak jó időben egy-egy kártyapartira összegyűlnek az árnyékban és kisebb összegekben játszanak. A gyerekek a ház körül foglalják el magukat, néha kitör a sírás, ilyenkor a felnőttek az ajtóban

teremnek, és mindenki beviszi saját gyerekeit. Néhány tyúk is kapirgál a tömb körül, mindenki tudja, kihez tartoznak.

A Marosi úti lakások lecsúszása mindenki számára érzékelhető. A tömb egyértelműen megbélyegzett lakókörnyezetnek nevezhető. A városban dolgozó szociális szakemberek is sarkosan fogalmaznak: „A legkezelhetetlenebbek, öntörvényűek. És azok kerültek jobbra oda, akiket a többi cigány kiutált a saját köreiből.” Amikor a telep szóba kerül, van, aki az élhetetlen lakókörnyezetre, van, aki a szelektációs folyamatokra helyezi a hangsúlyt, de a város közvéleménye és a családokkal foglalkozó szakemberek abban egyetértenek, hogy a Marosi út egy sajátos szabályokkal rendelkező, a többségi társadalomtól, a város egészétől élesen elkülönülő, társadalmon kívüli világ.

„Lassan alakult át roma gettóvá – mert kimondhatjuk, hogy azzá alakult, sajátos törvényekkel, sajátos szokásokkal. Voltak benne magyar családok is, ők elhagyták, lehet, hogy ebben közrejátszott szomszédság is. Aztán kiutalásoknál kinek kell, önkormányzat is úgy rakott bele embereket – magyar lakos nem kérte sokszor. Így kontraszelektív úton alakult ki. A '90-es évek első felében, '95-ig alakult ki, hogy csak romák. [...] Marosin csak ennyi volt, ami most. Bungik, meg egyebek, fáskamrák – ők állították fel. Hátul a fáskamrában élt anyuka a gyerekekkel, ótvarosan – amikor oda jártam gondozni.” (SZ11)

A Marosi úti épületet a Városfejlesztési Stratégiájában a település kiürítésre ítélte, jelenleg azonban inkább a tömb javítgatása, a közvetlen problémák elhárítása felé mutat az ingatlankezelő tevékenysége.

2. Tiszti házból szociális bérlakás

A bérlakás-tömb története széles ívet írt le az utóbbi 35 évben, amely során előkelő tiszti lakásból cigány gettóként aposztrofált telep lett. A változásokhoz hozzájárult mind a szélesedő és mélyülő szegénység, mely a szakképzetlen, roma lakosságot érintette, mind pedig a városi lakáspolitikát, amely egy idő után kifejezetten rosszabb státuszú lakókat költöztetett a tömbbe.

A '80-as évek előtt a Marosi úti épületsor a városban nagy számban állomásozó katonaság tisztjeinek nyújtott otthont. A hadsereg számára feleslegessé váló tiszti lakások egy részét a város a '80-as évek elejétől önkormányzati bérlakásokká alakította át. A jelenlegi bérlői közül a legrégebbi lakók kifejezetten szerettek ide költözni, különös szerencsének érezték, hogy itt utaltak ki nekik lakást, hiszen a tágas lakások és az udvar kellemes, falusias környezetet nyújtott. Több beköltöző faluról, vagy tanyáról származott, idegenkedett az emeletes házaktól, így jó alternatívának tűnt ez a házsor. Az udvar jelenlegi egyetlen nem cigány származású lakója érkezett először, aki családjával együtt több tanácsi lakás után itt jutott otthonhoz. A család saját kerttel ugyan nem rendelkezett, de a házsor mögött futó üres részt a férj munkahelyéről kölcsönzött gépekkel felszántották, így egy kis veteményesre is szert tettek. Nem ők voltak az egyetlen lakók, akik az önkormányzat elnézése mellett saját lakásként kezelték a kiutalt ingatlant, így akadt, aki kertművelés mellett állatokat is tartott. Az akkori lakók közül többen vidéken nőttek fel, a városias környezetben is megtartva paraszti mentalitásukat, háztájival egészítették ki a háztartásuk jövedelmét.

A visszaemlékezések szerint a hely ekkor még őrizte a tiszti lakások méltóságát. Az idillt sugárzó elbeszélések szerint napközben csend volt, minden lakó dolgozott a gyárakban, a gyerekek pedig iskolába jártak. Hétfévente kiültek a szomszédok az udvarba, vagy a pázsiton napoztak. A régóta itt lakók történeteiben megjelenik a korábbi rendezett, szép környék, amit a Marosi út aranykoraként írnak le, különösen a mostani helyzet tükrében.

Az első jelenleg is itt lakó családot két év múlva egy cigány-nem cigány vegyesházasságban élő pár követte gyermekeikkel, előttük más cigány család nem lakott itt. Őket először a hátsó, különálló házba költöztették, majd hamarosan az első soron kaptak lakást. Az édesapa a Volánnál, az édesanya pedig nyugdíjazásáig a kórházban dolgozott, mint takarítónő. A család tizenkét gyermeke közül jelenleg három lakik a Marosi úton, illetve egy negyedik elvált feleségét és gyerekeit látogatja itt gyakran.

Harmadikként 1986-ban egy cigány család érkezett, ők a nagycsalád sűrűn lakott, szoba-konyhás apró házat tudták elhagyni a bérlakásba költözéssel. A három család között hamar rokoni kapcsolatok alakultak ki gyerekeik házassága révén, közülük van, aki elköltözött és van, aki jelenleg is ezen a telepen él.

1989-ben költözött be a jelenlegi lakók közül a negyedik család, egy szintén vegyesházasságban élő házaspár gyermekekkel, ismét a hátsó házba. Előzőleg egy cs-lakásos házsoron laktak, ahova a '70-es években költöztek a régi cigánytelep felszámolásával. A házat eladták – mint ahogy abban az utcában az összes cs-lakást – ám már nem tudták a nagycsaládban mindenkinek a megfelelő lakhatást biztosítani a közös lakás árából. Az egyedül maradt édesanya később új párt talált a tömbből, a harmadikként beköltözött család egyik fiúgyermeke személyében. Jelenleg a nő élettársával, lányával, unokáival lakik itt. A család folyamatosan próbálkozik a költözéssel, hiszen rendkívül sokan laknak az átlagosnál kisebb területű lakásban, ahol a közmű-ellátottság sem teljes, illetve mindennapjaikat megkeseríti a közeli szennyvízakna.

Az első négy beköltöző család számos leszármazottja most is itt lakik, a 14 lakásból ötöt ők foglalnak el. A múltba révedő idill azonban nem pusztán az emlékezet játéka: az itt felnövő gyerekek – ha kisebb kitérővel – de szívesen tértek vissza a telepre: gyakran más lakáson minőségi cserével túladván, vagy lakásigénylést kijárva jutottak ide.

„Z. úrral intéztük, a szociális osztállyal. Azt mondták, hogy nem vehetek rá igényt, mert pontoznak, csak 31 pontot értem el. Mondtam, hogy én nem úgy tudom, hogy ez nem pontra megy. Nem adtam fel, csak bejártam. Elegük volt belőlem, de mondtam, nem érdekel. Mondtam, hogy saját költségemen megcsináltatom. Igen, ez számított már az utolsó hónapban. Nagyon bonyolult volt, az a sok menés, mindig variáltak, hogy nagyon sok család vár házra. Mondjuk, azzal az Z. úrral nem lehet elindulni, nem lehet el sem beszélgetni normálisan, mert flegma. Mindig, amikor mentem be, mondta, hogy elege van már belőlem, mondtam sajnálom, úgyis találkszunk. Úgy hetente háromszor. Mondtam most már megpróbáltam, nem adom fel, ha egy évbe kerül, akkor is.” (K5)

1997-ben és 2001-ben két család is érkezett a szomszédos északi, Szél úti cs-lakás telepről. Mindkettőjük kapott az alkalmon, amikor családjuk révén hozzá tudtak jutni a Marosi úti lakáshoz, hiszen korábbi lakóhelyük mindkét esetben kicsi volt már az ott lakó több generációnak. A szoba-konyhás ikerházakhoz képest a Marosi úti nagy lakás, és az önálló háztartás lehetősége számottevő előrelépést jelentett. Az egyik család lelépési díjat fizetett egy rokonának, a másik pedig a nagymama révén költözött át.

A nyolcvanas években a telep a szocializmus időszakában anyagilag konszolidálódott, többségében vidékről felköltöző, még napszámos munkákat végző vagy már állandó, de nagyon alacsony beosztásban dolgozók lakóhelye volt, amely a visszaemlékezésekben a telepi idill képében jelenik meg. Mára szinte mindenki költözne, ha adódna erre lehetősége: *„Mondanák, hogy máma kell pakolni, vagy holnap, lehet, nem fájna a fejem.”*

A romló időszakban beköltözőknél megfigyelhető, hogy a családoknak már nem kiváltságot jelentett a Marosi úti lakás, hanem egy probléma szükségszerű megoldását. Az utóbb érkező – vagy ekkor saját jogú lakásra szert tevő – családok azok, akik most is rosszabb helyzetben vannak, közülük kerülnek ki a kutatás nyarán kilakoltatással fenyegetettek is.

Két család is érkezett a lakhatási zsákutcának bizonyuló Alföldi úti tömbből, ahova eleve a problémás, fizetési gondokkal küzdő lakókat költöztették, majd egy évtizedes működés után a telepet felszámolták. Egy család a külterület egy tanyájáról került ide, egy pedig a déli városrész cigányok lakta utcából. A családok életében nagy arányban van jelen a Kastély, azaz a családok átmeneti otthona, ahol hosszabb-rövidebb időre meghúzhatták magukat: az éppen gyerekes generáció ki tudott költözni, ám sok esetben az egy-másfél év különélés után ugyanazon körülmények közé voltak kénytelenek visszaköltözni. Ezek a családok azonos utcák, intézmények rendszerében bolyonganak, ahonnan a Marosi úti telepen való lakhatás egy nagyon jó lehetőségként merül fel.

A kilencvenes évek végétől a telep egyre marginalizáltabb lett: innentől a Marosi úti tömbbe az alacsonyabb társadalmi státusszal rendelkező, kizárólag cigány lakosok kerültek. A folyamat mögött egy lakáspolitikai döntés sejthető a tömb feláldozásáról. A piacgazdasági átmenetet követően megnövekedett az

elszegényedett lakosok száma, emellett a legproblémásabb lakókat gyűjtő Alföldi úti tömb is felszámolásra került, a legrosszabb státuszú lakosságtól érkező növekvő számú bérlakás-kérelmek pedig városi szinten szelektíven lettek elosztva. A jelenlegi lakók a telep leromlását az utóbbi években beköltöző családokhoz kapcsolják. A változást elsősorban a szemetesebb, koszosabb környezethez kötik, de az a személyes kapcsolatokat is érinti – sokan panaszkodnak a zavaró hangoskodásra, a hétfégi „magnózásra”, illetve a kisgyerekekkel összefüggő konfliktusokra.

„Más probléma is van. Dobálják ki az ablakon a szemetet a fölöttük levők. Az ablak alatti ablakot nem nyitják ki, ne essen be, darazsak miatt is. Már meguntam magamat itt lenni. Tisztább volt. Amikor ideköltöztek, nem dobált itt senki szemetet, tisztább volt. 3 éve változott meg. Nagyon megváltozott. Eleinte egy cigány nő lakott itt fölöttünk, takarított itt éjjel-nappal, sósavazta a wc-t, meg minden. A csatorna akkoriban is probléma volt. Most főleg a felső lakók miatt van. Hát jó, beszélgetni beszélgetünk velük. Múltkor a fiam kidobta az ablakon a távirányítót, és kimentem érte. Mire felvettem a távirányítót, leöntöttek vízzel – nem néztek ki, hogy én ott vagyok-e.” (K10)

A telep állapotát, az itt élők helyzetét jelzi, hogy több illegális lakó meghúzta, illetve meghúzza jelenleg is magát a kapcsolódó melléképületekben, ők jellemzően rokonai szálakkal kötődnek a tömb bérlőihez.

„Van itt egy öreg, egy kormos kamrája volt, mert az valamikor kigyulladt, és ő is megégett. De nem hagyta ott a kamrát. A huszonpárfokos hidegekben nekünk melegünk volt, de ő sem fázott abban a kamrában. Nem tudom, hogy élte túl. Csak ő volt egyedül. Se ajtó, se semmi. Most itt van a testvérénél, a legelső lakásban. [...] Úgy laktak, hogy egyik testvér bent, a másik kint.” (K6)

A bérlakást bizonyos esetekben nem az eredeti tulajdonos, hanem annak szintén rászoruló rokonai lakják. Ennek számos hátránya lehet rájuk nézve – például rokonok korábbi tartozásainak terhe rájuk hárul, hosszútávra nem tervezhetően, bérlői jogok nélkül élnek. Ők saját jogon, az önkormányzat lakás kiutalási rendszere alapján nem biztos, hogy lakáshoz jutnának – az egyik szempont a lakáskérelem beadásának időpontja, ami években, évtizedekben mérhető -, így kényszerből igyekeznek a jelenlegi helyzetet fenntartani.

Elbeszélésekből kitűnik, hogy a jelenlegi helyzet elsősorban a rendszerváltást követő gazdasági-társadalmi változások és a szelektív lakáspolitikai következménye. Míg a képzetlen munkásoknak is stabil munkalehetőséget biztosító államszocialista időkben a családok szűkösen, mégis általánosan jobb anyagi helyzetben éltek, egy-egy fiatal párnak nagyobb esélye volt szülői támogatás híján is önálló háztartás elindítására, és a nagyobb és jobb állapotú bérlakás-állomány is kevesebb jelentkező között oszlott el, addig a rendszerváltás után a csökkenő és rosszabb állapotban levő városi bérlakásokra egyre több jelentkező akadt. Elsősorban azok a városi szegények, akiknek a rendszerváltással megbillent az egzisztenciája, hosszabb-rövidebb időre munkanélküliek lettek, vagy családi tragédiák miatt vált életük kilátástalanná. Az itt rekedő fiatalabb generációkkal együtt a gyakran munkanélküli felnőttek növekvő arányban töltik idejüket a háztömbben és az udvarban. A dolgozók és munkanélküliek eltérő életritmusa feszültségeket okoz, melyet a mindennapok bizonytalansága, a szegénység és összezárttság tovább fokoz.

3. Bérlakásban élni

A tömb fizikai leromlását, mostani állapotát kifejezi, a mindennapok beszédtemáját adja a csatorna-kérdés: ez az a téma, amit minden lakó megemlít, és amit a külső megkérdezettek is elsődlegesen felhoznak a Marosi úttal kapcsolatban.

Egy ideig a lakások szennyvízagnájának szippantását a lakbér terhére az önkormányzat végeztette. Ám az után, hogy ez a feladat a lakók kezelésbe került, a szippantás megoldása a tömb központi problémájává vált. Elméletileg a csatorna folyamatos tisztítására minden lakónak havi fix összeget kell befizetnie, ám az anyagi gondok miatt ez többeknél elmaradozott. Egy ideig a tömb utcabizalmijának a feladata volt, hogy a problémát kezelje, ám neki sem sikerült a fizetési hajlandóságot kordában tartania, amióta pedig már nem tölti be ezt a szerepet, végképp elmaradnak a szippantások.

Szippantások híján a csatornarendszer megtelik, emiatt a házszám mögött egy kisebb „tó” jött létre. Esős időben azonban az első udvarokban levő aknák is megtelnek és kiöntenek. Mindegyik, de különösen a hátsó ház lakói panaszkodnak a bűzre, különböző egészségügyi problémáikat is a csatornának tulajdonítják. Az önkormányzat szándéka szerint a közeljövőben csatlakoztatják a városi csatornahálózatra a háztömböt. Ettől azonban a lakók a szennyvíz többletköltségei miatt – okkal – tartanak. Néhány éve a tömb emeletes részével szomszédos alsó lakásokban tarthatatlanná vált a helyzet, ami már a sajtóban is megjelent.

„Amikor megszületett a lányom, anyukámnál 3 hónapig úszott a szar. Amikor hazahoztam, már vissza kellett, hogy vigyem a tizedikre [gyermekosztály], mert alig kapott levegőt. Sok volt neki a baktérium, lerakódott. Bent voltam vele egy hónapot. Itt bent a lakásban állt a szar. A fentieknek meg nekünk külön csövünk van. Egy cső és jön. Addig tudták csinálni, míg itt gyűtt föl. Úgy tudta csinálni a szerelő, hogy másnap ugyanott jött föl. Anyukám hiába szólt nekik [hogy ne használják a wc-t], ők értetlenkedtek, és mindig-mindig. Ha használták, akkor nálunk gyűtt föl. Mi a szomszédhoz jártunk addig. 3-4 hónapig tartott, amíg megjavították. A szerelőnek szólt anyukám, és megcsinálta. Ha tele van az akna, nem nyúl hozzá. Volt, hogy a szennyvíz kintről is visszajött, meg hátulról is. Ha elől szippantanak, akkor hiába szippantanak előlről, amikor hátulról visszaszalad előre.” (K10)

A csatorna kérdésén túl a lakók életmódjában, fizikai környezetében újra és újra visszatükröződik, hogy szociális bérlakásban laknak.

Annak ellenére, hogy a lakásokat sokszor lerobbant, akár lakhatatlan állapotban adta át az önkormányzat, az új lakók nem utasították vissza azokat, hanem a felújítások terhére akár erőn fölüli is vállalták - egy önkormányzati bérlakás olyan stabil lakhatást, értéket jelentett egy-egy család életében, hogy ezt a jellegű befektetést is vállalták.

„Gázrobbanásra jöttem át. Ettől a lakástól meg lehetett volna ijedni. [...] Ami volt kis megspórolt pénzem a Kastélyban, azt költöttem rá. Mondtam, lesz, ahogy lesz, megcsináljuk, ahogy bírjuk. Ez ki volt mind jöve, és itt is mindegyik vakolat. Semmilyen segítséget nem kaptam a felújításhoz. Én őszinte, hogy legyek, örültem, hogy megkaptam ezt az önkormányzati lakást, de az önkormányzat két forinttal nem segített. Nem lehetett lelakni sem. Én meg örültem, hogy ehhez is hozzá jutottam – mert akkor kikerültem volna a 3 gyerekemmel az utcára. Azt meg nem akartam, mivel világra hoztam mind a hármat. Akkor inkább azzal voltam, hogy

így, és kész, tudtam, hogy körülöttem vannak a gyerekeim, nem azért hoztam a világra, hogy szerteséjjel dobáljam őket. Ha már világra hoztam, akkor gondolkodok róluk. Fiam dolgozott a baromfi-feldolgozóban. Ő meg én, ami volt megspórolt pénzem, összeraktuk, és akkor szép apránként megcsináltattuk. Ezek a falak olyanok voltak, mint a korom.” (K7)

A lakások állapota rengeteg kívánnivalót hagy maga után, sok helyen penészesek a falak, rosszak a nyílászárók. A beköltözéskor szükséges felújításon túl is sok család – elsősorban azok, akik ezt anyagilag megtehetik – javítgatnak a lakásaikon. A penészes, kormos falakon rendszeresen a tisztasági festések. Jellemzően azonban úgy gondolkodnak a lakók, hogy bizonyos kérdések az önkormányzat hatáskörébe tartoznak, egy-egy hosszabb távú beruházás tehát az ő dolguk lenne (pl. bojler, kád cseréje). Másrészt átfogó javításokat nem csak anyagi szűkösségük miatt nem terveznek a bérlők, hanem mert bármikor kiköltöztethetik őket a lakásból. A lakók az érdekérvényesítés leghatékonyabb eszközeként az „önkormányzat nyakára járást” említik, de általánosságban ritka, hogy lelakhatják a befektetett értéket, és az önkormányzati felújítások rendszeresen elhúzódnak. Felhőborítja a lakókat, hogy a lakberek ellenében szinte semmit nem áldoznak a tömb javítására. A megbízott ingatlankezelő Városgazda Zrt. vezetője annak ellenére, hogy helytelennek tartja, hogy a bérlők folyamatosan külső forrásból várják a segítséget, tisztában van azzal, hogy a lakbért nem az ingatlanok fenntartására fordítják.

„Tehát a lakbérbevétel nagy része más tevékenységekre elmegy. Pedig jogilag lenne rá mód, vissza kellene forgatni. De nem tudjuk visszaforgatni, mert más tevékenységek elszípkázzák. Ennek a rendszernek alig van olyan eleme, ami jól működne.” (az ingatlankezelő képviselője)

Az is gondot okoz a lakóknak, hogy a bérlakás öröklését valahogy megoldják, az a céljuk, hogy a családban a gyerek váljon bérlővé, ám ezt csak lakásigényléssel tudják megoldani. Ez a helyzet rámutat a szociális bérlakás rendszer ellentmondásosságára: átmeneti megoldás helyett a szociális bérlakás a városban a szegény családok tartós lakhatásának egyik formája lett. Ahhoz azonban az önkormányzati lakásálmány túlságosan lecsökkent, hogy minden igénylésnek eleget tegyen, más megoldás híján pedig egyelőre marad a lakáskérelemre való várakozás, illetve különböző alternatív lakhatási megoldások.

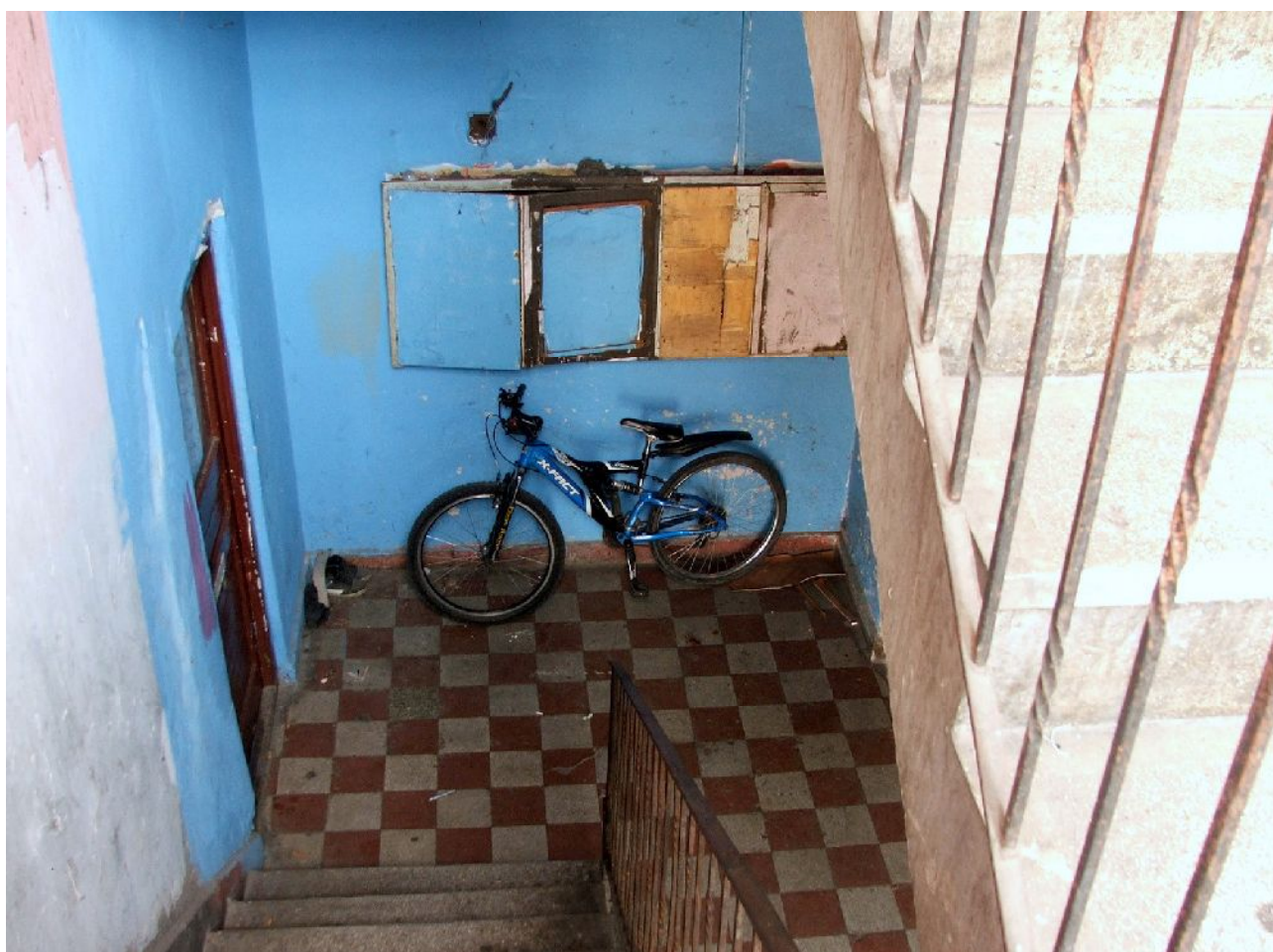
Azt, hogy bérlakásban lakni valós fenyegetettséget jelent, jól példázza, hogy a kutatásunk alatt a kilakoltatási végzéssel rendelkező három családról mindenki tudott, ahogy tartozásuk mértékét is ismerte, véleményt formált az ügyben. Vannak, akik életmódjukat okolták, mások pedig megértőek azzal kapcsolatban, hogy különböző segélyekből megélni egyszerűen nem lehet. Összességében jellemzőbb a megértő hozzáállás, hiszen szinte minden lakó időről-időre fizetési nehézségekkel küzd.

A vagyonkezelő igyekszik méltányosan eljárni a családokkal, részletfizetést biztosítani számukra, és minden, a helyzet rendezésére irányuló törekvést értékel. Így az utóbbi években a Marosi úton a kilakoltatás nem jellemző, az utolsó beköltöző lakók 2005-2009 között érkeztek. Ennek ellenére egy-egy régebbi kilakoltatás élénken él az emberek emlékezetében.

„Ahol most laknak a fiamék, négy vagy öt kicsi gyerekkel lakott a Feri. Ott sírt a felesége kint, bútorokkal ki volt pakolva, meg a gyerekek körbe. A rendőrség által lettek kiöltöztetve, meg úgy, az önkormányzat volt ott. Úgy 8-9 éve volt. Öreganyjuknál voltak, egy ilyen tanácsi házba mentek, aztán a szülők elváltak. Az asszony be is került a szociális otthonba, asszem ott is van még. Meg más családot is kiköltöztettek, itt is, ebben az

oldalban is. Öreg házaspárok voltak, és télvíz idején kidobták őket. Ilyen nyugdíjasok voltak. Családjuk befogadta őket.” (K11)

A rendszerváltást követő gazdaságpolitikai változások a jobb helyzetűeknek kedveztek elsősorban: a privatizáció, a banki hitelek átváltása, a bér munka mind hátrányosabb helyzetbe hozta az egyébként is rossz körülmények között élőket. A családi védőháló, a gyerekek első lakáshoz segítése a háztartások jelentős hányadában domináns stratégiává vált. Azok számára, akik nem tudtak a nemzedékek közötti transzferekre támaszkodni, a lakhatás gyakorlatilag megfizethetlenné vált. (Hegedüs – Szemző, 2010) A bérlakások pedig egyre fontosabb szerephez jutottak ezen családok esetében, ugyanígy a már bérlakásban élőknél sem volt lehetőségük saját lakásba költözni. Így a rendszerváltás utáni szűkös bérlakás-piac fenntarthatatlan módon a tartós lakhatás színterévé vált. A helyzetüket stabilizálni nem tudók, átmenetileg kiszorulók pedig egy keringő pályára kerültek a város marginalizált tereiben, amely pályának a bérlakás egy - akár hosszabb távú - állomása lehet.

4. „Hát itt az egyik fele K., a másik fele B.” – a Marosi úton élő családok

A város szemében a Marosi úti szociális bérlakásokban élő családok nem egyszerűen szegény családok, hanem deviáns, máról holnapra élő, a többség számára veszélyes népesség. Ez egy olyan hely, ahova veszélyes menni, olyan emberek laknak itt, akikkel nem jó kapcsolatban lenni.

Közelebbről a Marosi úton élő családok mind a háztartás szerkezetét, mind a megélhetés, boldogulás lehetőségeit tekintve nagyon különböző helyzetben vannak: az egyedülálló nyugdíjasoktól a többgenerációs, rokonokat befogadó sokszemélyes háztartásokig, a konszolidált, még gyermekeiket is támogatni tudó

háztartásoktól a végletesen eladósodott, máról holnapra élő, kilakoltatás szélén álló családokig. Az alábbiakban a Marosi úton élő családokat a háztartásnagyság és a boldogulási lehetőségek alapján mutatjuk be, létrehozva a stabil anyagi helyzetű családok, a billenékeny és a eladósodott családok típusait. Bár a két tényező szoros összefüggést mutat, de nem minden esetben: megfigyeléseink szerint a háztartás nagyságát és anyagi stabilitását jelentős mértékben befolyásolja, hogy az adott család milyen régen él a Marosi úton, honnan, milyen társadalmi környezetből érkezett, milyen kapcsolatokkal rendelkezik.

4.1. Stabil anyagi helyzetű családok

Miközben a városban a telepet a legszegényebbek között tartják számon, a háztartásokat vizsgálva kiderül, hogy az itt élő 14 háztartás majdnem fele anyagilag stabilnak mondható. Ezen háztartások közös jellemzője, hogy legalább egy tagjuk rendszeres jövedelemmel rendelkezik.

A stabil háztartások egyik, döntő része egyazon rokonsági rendszerhez, nagycsaládhoz tartozik, ahol egy-egy háztartásban legfeljebb három fő él. Másik részét olyan többgenerációs családok alkotják, amelyeknél ugyan a lakás túlszűfolt, hatan-nyolcan is élnek a 73 négyzetméteres lakásban, de a háztartásban több kereső is van, és a legfiatalabb generáció közeli céljai között szerepel az elköltözés.

4.1.1. Az őslakosok és rokonságuk

A stabil háztartások legnagyobb részét azok alkotják, akik legkorábban érkeztek a telepre, évtizedek óta itt élnek, itt nőttek fel és kisebb kitérők után, családos emberként ide költöztek vissza. A telepen hét olyan háztartást találtunk, amelyben maximum hárman élnek egy háztartásban, ebből öt anyagilag stabilnak mondható. Ők mindannyian a telep „őslakosai”: a két nagymama korú idős özvegy asszony még a nyolcvanas évek elején költözött a telepre, évtizedek óta egymás közelében élnek. Egyikük, nevezzük Arankának, egy nem cigány építőmunkás, a másik – Ilona - a helyi étteremben zenélő cigányprimás felesége, egy-egy gyermekük évtizedekkel ezelőtt itt, a telepen ismerkedett meg és házasodott össze. A különbség a két család között, hogy míg Aranka két gyereke a családalapítással elköltözött a telepről, addig Ilona gyermekei többségükben a telepen maradtak, vagy több lakáscsere után visszatértek ide. Aranka – mára a telep egyetlen nem cigány lakója - egyedül él, de minden nap látogatja őt városban lakó fia vagy unokája, a panelban élő gyerekek az asszony fáskamráját használják szerszámosnak. Ilona egyik fiával él, aki rendszeresen bevásárol nemcsak anyjának, de egy, velük félig-meddig rokonságban levő másik idős nőnek is. Mindkét háztartás anyagilag stabilnak tekinthető, elsősorban az idős asszonyok nyugdíjjövedelmének köszönhetően. Ilona telepen élő gyermekeinek háztartása hasonlóképpen stabilnak mondható. Mind a három háztartásban vagy rendszeres munkajövedelem, vagy nyugdíjszerű ellátás biztosítja a megélhetést. Ilona legidősebb fia házassága révén anyósáékhoz költözött, a gyerekek születése után a város Kommunális Üzeme segítségével utaltak ki neki egy szükséglakást, majd a második gyerek megszületése után egy minőségi csere révén tért vissza a Marosi útra. A fiú azóta elvált, gyerekei is családot alapítottak és elköltöztek, ő továbbra is itt él a Marosi úton, immár egyedül. A telepen ő az egyetlen, akinek jelenleg is több évtizedes folyamatos munkaviszonya van, jelenleg is régi munkahelye utódvállalatánál, a Városgazda Zrt.-nél dolgozik. Számos kapcsolattal rendelkezik a városban, részben munkahelyének, részben korábban aktív polgárőr tevékenységének köszönhetően. Ismertségéből adódóan éveken át töltötte be az utcabizalmi posztját is. Ilona lánya már nem volt bátyjához hasonlóan szerencsés: ő gyermekkori súlyos betegségének köszönhetően csak négy osztályt végzett, de – hasonlóan ahhoz, ahogy ezt mindenki tettem a szocializmus időszakában – már 16 évesen munkába állt. A helybeli, képzetlen asszonyok számára

munkát biztosító nagy cégeknél dolgozott, pamutfonónál, csipkegyárban, majd a baromfi-feldolgozóban. Az addig munkát biztosító nagy cégek megszűnése után leszázalékolták, jelenleg két nyugdíjból élnek. Férje családja is a telepen él, itt ismerkedtek meg. Ilona családjához tartozó negyedik háztartást egy fiatal asszony, Mária és két gyermeke alkotja. Mária tanyán született, 15 évesen jött férjhez a Marosi útra, ahol majd másfél évtizedig az anyósánál, Ilonánál laktak. Hiába a hosszú évek együttélése, a távolságot megtartották és mindvégig külön konyhán maradtak. Amikor a telepen egy idős nő halálával megürült egy lakás, Mária az önkormányzatnál „járta ki”, hogy megkaphassák. Közben fiatal asszonyként – sok telepi társához hasonlóan – a Barneválban dolgozott. Ahogy az itt dolgozók többsége, úgy a nehéz, többműszakos fizikai munkára ő is nosztalgiaiával emlékezik vissza.

A családok „stabilitásának” viszonylagosságát jelzi, hogy az ő életükben is volt olyan időszak, amikor felhalmozódott lakbérhátralékuk volt. Amikor Mária munkanélküli lett, a 8 osztály befejezése érdekében kötelező esti iskolába járt, nem vették fel közmunkára sem, miközben férje éppen elhagyta a családot. Hónapokig csak a közműveket tudták nagy nehézségek árán kifizetni, a lakbért majdnem egy évig nem fizették. Mivel az asszony a lakásosztályon jelezte együttműködését, részletfizetési kérelemért folyamodott, nem lakoltatták ki őket. Idővel, mióta rendszeresen és folyamatosan alkalmazták közmunkán utcai takarítóként és egykori férje is hozzájárul a gyerekek nevelési költségeihez, stabilizálódott anyagi helyzetük.

4.1.2. Többgenerációs családok szétválás előtt

Arankán és Ilona rokonságán kívül a stabil anyagi helyzetű háztartások közé tartozó további két háztartás nagyon hasonló egymáshoz. Mindkét család a közeli Szél úti cs-házaspár telepről került ide, bár egymással nem állnak rokonságban. Mindkét család jelentős és kiterjedt rokoni, ismeretségi kapcsolattal rendelkezik, ápol a helyi alkalmi munkákat szervező vállalkozókkal, így a család több tagja rendszeresen jár dolgozni, ebből következően a családok anyagi helyzete stabilnak mondható.

„Édesapám is kábelfektető vállalkozó volt, és oda jártunk, több éven keresztül oda jártunk, ilyen családi vállalkozás volt ez majdnem. Csak nem az a túl nyereséges volt. 14 éves koromban bejelentett munkahelyem volt a közútipari vállalat. Muszáj volt elmenni, mert segíteni kellett a szülőknél. Nem sokáig tartott az a munka, öt vagy hat hónapig, utána ilyen alkalmi munka. Utána volt baromfi-feldolgozó. De az megszűnt. És azóta ilyen alkalmi munkából élek. Meg ilyen aktív segélyen voltam, de azt is már megszüntették, egy éve. Nekem teljesen megszüntették, mert nem fogadtam el a közmunkát, mert alkalmi munkákkal többet tudtam keresni, és akkor nem tudtam volna eljárni. Ez bejelentett munkahely. Én olyanba, hogy kapálás, szőlő nem szoktam elmenni. Mondom, amikor még fiatal kisgyerek voltam, akkor jártam. De ez most olyan, hogy a disznót a kamionokról hajtjuk le, és akkor azok mennek szalagra ugyanúgy, félbehasítva, ezt csináljuk mi.” (K11)

További közös jellemző, hogy mindkét háztartásban három generáció él együtt, hatan illetve nyolcan egy lakásban, igen szűkös körülmények között. Különbség a két család között, hogy a középgeneráció, az alig húsz éves fiatalok egyike – a telepi „szokásoknak” megfelelően egy szomszéd lányt vett el feleségül, míg a másik háztartásban egy „idegen” került a családba.

A családok legnagyobb problémája a zsúfoltság, három generáció együttélése soha nem konfliktusoktól mentes. Egy fiatal pár önállósodásának lehetséges útja az önkormányzat által kiutalt szociális bérlakás. A telepen még a legstabilabb anyagi helyzetben levő családok sem engedhetik meg maguknak, hogy piaci árat fizessenek egy lakás bérletéért, esetleg önállóan vásároljanak, vagy építsenek lakást.

4.2. Billenékeny anyagi helyzetű, néha megszoruló családok

A fent említett két családhoz hasonlóan, a billegő anyagi helyzetű háztartásokhoz sorolt négy háztartásból háromban legalább három generáció hat-hét tagja él együtt, zsúfoltan. A negyedik háztartásban hivatalosan csak hárman vannak bejelentve, de az unokák a nyári szünetben folyamatosan itt, a nagyszülőknél vannak, és mivel a szülők 16-18 órát távol vannak az alkalmi munkák miatt, gyakran iskolai időben is.

„Órabérben dolgoznak a gyerekek. Be kell, hogy osszák – van, amikor megyek én is segíteni a gyerekeknek. A fiam 500 Ft-os órabérben dolgozik, a menyem 460 forintos órabérben. Van, amikor 15-16 óra hosszát ott vannak. Én fogom hordani az unokákat iskolába, mert van, amikor hajnal kettőkor már dolgoznak, és akkor nem lehet a gyerekeket úgy hagyni. Egyetlen egyszer volt olyan, hogy nem volt felügyelet, és mire odaértem, N. olyan beteg volt, hogy nem tudott lábra állni. Ennek a veszélynek nem teszem ki őket.” (K6)

Az ebben a társadalmi közegben instabilnak számító anyagi helyzet a családok számára sokszor előző tapasztalataikhoz képest javulást jelent. A négy háztartásból három csak néhány éve él ezekben a szociális bérlakásokban, előtte mindannyian a város legalacsonyabb presztízsű lakóhelyein éltek: külterületi tanyaikon, a lebontott, laktanyából kialakított gettósodó Alföldi úti bérlakásokban éltek, vagy éppen éveket töltöttek el a családok átmeneti otthonában.

A negyedik család anyagi helyzetének instabilitása a betegségekből fakad – a nyolcvanas évek vége óta itt élő, napjainkra hét fősre duzzadt háztartásnak szinte nincs olyan tagja, akinek ne lenne valamilyen súlyos betegsége, illetve szinte minden családban van valamilyen súlyos, rendszeres felügyeletet és ápolást igénylő beteg. Ez nemcsak anyagilag megterhelő, de az alkalmi munkák vállalását is akadályozza. Hiszen e családok transzferjövedelmeiket alkalmi munkákkal egészítik ki, sőt a munkák és a vállalkozók szinte ugyanazok, mint az előbbi két család esetében, ám míg azok tulajdonképpen „rokonoknál- rokonoknak” dolgoznak, addig e billenékeny egzisztenciájú családok az alkalmi munkákat szervező vállalkozók kapcsolathálózatának csak a peremén helyezkednek el, ebből következően rendszertelenebbül hívják őket dolgozni.

„Én nem bírok alkalmi munkát vállalni, a férjem még úgy se. Köszvényes, fekélyes lábak, vérnyomás. A fiam van, amikor hetente egy napot dolgozik ilyen alkalmi munkát – de még alkalmi munkát sem lehet vállalni, mert nincs. Paprikaszedés majd a jövő hónapban lesz, majd megpróbálom magam megerőltetni, gerincemet, áh, kizárt. Be van meszesedve a gerincem. Körülbelül 10 éve voltam utoljára paprikát szedni. Két napig szedtem a paprikát, de mondtam, hogy olyan keserves napom még nem volt, mint az a két nap, és mondtam, hogy soha többet nem megyek. Két hónapig jártam kezelésre. Nekem elegendő van ebből a paprikaszedésből.” (K6)

4.3. Eladósodott, napi problémákkal küzdő családok, többnyire kilakoltatásra várva

Terepmunkánk során három olyan háztartást találtunk a Marosi úti lakásokban, akiknek lakbér- és egyéb közüzemi tartozásaik annyira felhalmozódtak, hogy az önkormányzattól megkapták a kilakoltatási végzést. Látogatásunkkor mindhárom háztartásban szembeűnő volt a szegénység: a többi háztartáshoz képest sokkal kevesebb és szegényesebb bútort, kopottság volt a jellemző. Két háztartásban már a villanyt is kikapcsolták. A kilakoltatásra váró családok között van rokoni kapcsolat, de az eladósodottság oka eltérő. Az első két háztartás története pontosan jelzi a családok helyzetének kuszaságát, a folyamatos

rögtönzéseket és a kényszerű helyzetekhez való, az adott pillanatban legjobbnak tűnő választásokat. Zita családjának saját tulajdonú házáat már a nyolcvanas évek végén elárverezték a tartozások miatt. A serdülőkorban levő, de már önállóan dolgozó testvéreknek hirtelen kellett önállóvá válniuk a semmi közepén. A baromfi-feldolgozóban, napszámból összeszedett havi pénzekből ebben az időszakban még futotta albérlésre, később a gyerekek születése után egyre gyakrabban szorultak a családok átmeneti otthonába. Bár ebben az intézményben akár éveket is el lehet tölteni, de egyszer eljön a pillanat, amikor legalább egy időre el kell hagyni az intézményt. Az intézményből kikerülve Zita és családja ismerősöknél, vagy rokonoknál húzták meg magukat egy időre, így éltek egy ideig itt a Marosi úton, vagy így kerültek – már három gyerekkel – a Szél úti lakásba, ahol hasonló sorsú rokonok fogadták be őket egy időre, ahonnan, amint lehetett, visszatértek a családok átmeneti otthonába. Ebben az időszakban a férj egy alkalmi munka során súlyos balesetet szenvedett.

Mire a három gyerekkel 17 év várakozás után, hat évvel ezelőtt megkapták a Marosi úton a lakáskiutalást, a férj balesetéből következően már munkaképtelen volt, a mai napig kezelésre szorul. Megérkezésük után röviddel Zitáék lánya, Éva összebarátkozott az udvarban egy fiúval, hamarosan átköltözött hozzájuk.

„Nem csináltam semmit. Diszkóba jártam, csak a barátnőimmal csavarogtunk, ide-oda. Akkor jobb volt. Volt az Ezerjő, Gomba, meg ilyesmi, meg ide-oda elcsavarogtunk. [...] Öt és fél éve vagyok együtt férjemmel. 14 éves voltam, amikor összebarátkoztunk, aztán ismertük egymást. Hát itt már sok olyan van, hogy egymással összeálltak. A nővére is a Sz. a szomszédjával, akkor a másik is – hát így.” (K9)

Éva kapcsolatából hamarosan gyerek született, és mivel a lány fiatalkorú volt, az anyja vállalta el a gyámságot, s máig gyakorlatilag ő neveli az unokát. Az unoka jelenléte és Zita férjének betegsége hátráltatta a házaspárt abban, hogy alkalmi munkákat vállaljanak. Elbeszélésük szerint évek óta vannak tartozásaik az önkormányzat és a közműszolgáltatók felé. Az áramot már két éve kikapcsolták, nyaranta szívességből a lányuk hűtőjét használják. *„Nem voltam itthon, akkor jött 9 ezer Ft-om, szó nélkül kikapcsolták. Mire megjöttem, már nem volt villany. Visszakapcsolni hogyne, drága. Nem zavar, hogy nincs, hozzá vagyunk szokva. Volt tévénk is, meg minden. Van ilyen kis lámpám, azt azzal szoktam világítani. Szomszédba el szoktam menni a lányomékhöz tévézni.” (K8)* Tavaly az alkalmi munkák plusz jövedelmeiből arra még futotta, hogy az önkormányzat felé a lakbérhátralékot időről-időre törlesszék, ezzel el tudták kerülni a kilakoltatást. Ebben az évben, alkalmi munkák híján ezt már nem tudták megtenni. Közben a férj idős, beteg, ápolásra szoruló testvére is hozzájuk „költözött”.

Mivel Zitáéknál hivatalosan már nincs kiskorú gyermek, ennek a családnak nincs hova mennie. A családok átmeneti otthona, ami már többször egy menekülési lehetőség volt a számukra, többé már nem az. Az anyát az vigasztalja, hogy legalább a szintén kilakoltatás előtt álló lánya tud majd élni ezzel a lehetőséggel, ha tényleg kilakoltatják őket, be tud költözni a családok átmeneti otthonába. Éva új családjának teljesen más a története. Anyósa húsz éve él ebben a lakásban, ahol három fiút nevelt fel. Korábban a nagyobb gyerekek is itt éltek családjaikkal, innen költöztek tovább Szegedre. Elköltözésükkel vált lehetővé, hogy a fiatalabb fiú végre „birtokba vehesse” a lakást. Ekkor kerültek az addig a szomszédban lakó, gyámságot vállaló Zitától a lányok vissza a szüleikhez, bár a szoros kapcsolat továbbra is fent áll. Elbeszélésük szerint a család jövedelméből rendszeresen fizették a rezsiket, köztük a lakbért is, ezért érte őket váratlanul a többszázézer forintos elmaradásra vonatkozó kilakoltatási végzés, s azt mondják, az adósságot a már elköltözött, de a lakásból ki nem jelentkezett idősebb testvér hagyta maga után.

A harmadik kilakoltatás előtt álló háztartás helyzete teljesen eltér e kettőtől: az alig három éve itt élő családnál már beköltözésük idején ki volt kapcsolva a villany, azóta illegálisan használják, a vízcsap nem működik a lakásban. A háztartásban a szülők mellett négy kamaszkorú fiú él, akik az elbeszélések szerint rendszeresen járnak alkalmi munkára, de abból a közös háztartásba nem sokat juttatnak. Az apa folyamatosan, napi rendszerességű randalírozása, ami gyakran az apa és a fiúk közötti verekedésbe torkollik, nyomasztja a családot. Az apa már többször volt börtönben, jelenleg is arra vártak, hogy bevonuljon, és akkor egy időre rendeződik a család élete.

A családok változó élethelyzeteiből jól látszik, hogy anyagi stabilitással elsősorban az őslakosok és családjaik rendelkeznek. A 6-8 fős, több generációs nagycsaládok egy része stabil, míg másik része billegő helyzetbe került: számukra egy minimális bevételt az állami transzferek folyamatosan biztosítanak, ám a stabilitáshoz szükséges többletet az informális munka teremti meg, az eltéréseket elsősorban az informális munkalehetőségeikhez való hozzáférés, családi beágyazottság okozza.

5. Az udvarban egymás között – közösségi kapcsolatok

Annak ellenére, hogy a telepen különböző státuszú és különböző generációkhoz tartozó családok élnek együtt, a kényszerű összezártság, az együttélés különböző együttműködési formákat alakított ki a családok között. Ugyanakkor a közösségi életéről, szomszédsági kapcsolatokról való beszámolókat áthatja a Marosi út megbélyegzettsége: ez egy olyan hely, ahonnan menekülni kell, amit itt kell hagyni, ugyanakkor egyfajta „sorsközösséget” is jelent.

Megfigyelhető, hogy a stabilabb megélhetéssel rendelkezők valamennyire igyekeznek távol tartani magukat a közvetlen, személyes kapcsolatoktól, és a meglévő érintkezéseket kifejezetten lakáson kívül tartani. Számukra egy jó viszony automatikusan a kölcsönöket, szívességeket és az ebből következő konfliktusokat jelenti.

„Van, amikor pénzüleg is szoktam segíteni. Mindig visszaadja. Ha van, akkor adok, ha nincs, akkor az utolsót nem adom oda. [Mással jobban van az udvarban?] Jaj, nem szeretek társalogni. Nem tudom miért, de nem. Mondjuk, így ide sem járok át nagyon, nem szeretek. Nem, mert utána az emberre úgy rászoknak, hogy nem győz gyünni-menni. Én ezt nem szeretem. Ezek nagyon értenek ám mindent kérni. Anyósomhoz szoktam nagy ritkán átmenni, másokhoz nem. Még az E. néivel szoktam beszélgetni. Nem is tudom, valamiért nem bírok velük, nem szeretem őket. Jobb is, mert nem szoknak a másokra. Tudom, hogy nem járnak hozzám.”
(K5)

Az elutasító felszín alatt számos kapcsolat szövődött a sok éve együtt élő szomszédok között. Ennek egyik része a rokonsági viszonyokból fakad: átjárnak egymáshoz a testvérek, menyek, nászasszonyok. Az itt lakó, egykorú fiatalok is sokat mozognak együtt, együtt járnak szórakozni, ami pénz híján gyakran csak a „magnó bömböltetésében” merül ki. Évtizedekre visszamenőleg megfigyelhető, hogy a telepen belül gyakori a házasságkötés: az izoláció és a megbélyegzettség szűkíti a külső kapcsolatok lehetőségét. Az együtt töltött időn túl megjelennek a kölcsönös szívességek is, amelyek megkönnyítik a mindennapok megélését, segítenek a bajban: bevásárlás, a szomszéd gyerekének az iskolába kísérése.

„Itt az egyik szomszédasszonynak elszakadoztak a zipzárok, zipzárosak voltak, akkor mondta, csináljam már meg neki. Szeretem csinálni, aztán megcsinálom neki gombosra, zipzárt kivettük belőle, gombokat rakunk rá. Ilyen dolgokat megcsinálok mind, valamivel kell foglalkozni, ha nem csinálok semmit, az olyan rossz. Ide hozzák mindig az anyagot. El ne menjek innen, mondják, mert akkor mi lesz velük. [...] Ha valami olyan van, jönnek, segítenek. Ne menjek boltba, hoznak szívesen, csak mondom, hogy mit. Úgyhogy ebből kifolyólag nem panaszkodhatok rájuk. Csak ez a zajosság...” (K1)

Kívülről nézve a Marosi úton lakó családok gyakran balhéznak és hangoskodnak, az itt lakók szívesen ismételtetik a többség által kialakított képet, ugyanakkor minden család tudja, a jó viszony fenntartása már csak az életterek közelsége miatt is szükséges. A nagy létszám és a terek nyitottsága révén a szomszédok életének minden eseményét hallják: baj esetén a szolidaritás sokszor erősebb, mint az okozott szomszédi bosszúság, segítenek annak, akinek erre szüksége van.

A családok közötti és a város felé irányuló kapcsolati hálók jellegének és sűrűségének nagyon fontos szerepe van a szegénységben élő családok életében. (Messing-Molnár, 2011) A telepen élő családok szinte csak a város más telepein élő rokonaikkal állnak kapcsolatban, rendszeresen látogatják őket, illetve a telepen is időről-időre feltűnnek más telepekről érkező rokonok. Ezekben az esetekben általában hasonló társadalmi státuszú, szegénységgel küzdő családokról van szó, akik a szegénység mindennapi megélését érzelmileg igen, de ténylegesen nem tudják segíteni. Néhány családnak van olyan külső „rokoni” kapcsolata, amelyen keresztül munkalehetőségekhez jut. Ezekben az esetekben a tényleges vérségi rokonság másodlagos, hiszen a kapcsolat fenntartását alapvetően a kölcsönös gyakorlati érdek tartja fenn: az a rokon, akit be lehet szervezni alkalmi munkára és azt megbízhatóan el is végzi. A vérségi alapon szerveződő rokonság fenntartása és működtetése csak a stabil anyagi helyzetű családoknak adatik meg. (Virág, 2008) A rokoni kapcsolatokon túl jelentős szerepe van az intézményekkel való kapcsolatoknak: az, hogy ki milyen kapcsolatot alakított ki a szociális osztály vagy a lakásosztály vezetőjével, milyen kapcsolatai vannak a családok átmeneti otthonában jelentősen befolyásolhatja lakhatási helyzetét. Hasonlóképpen többen hivatkoztak a cigány kisebbségi önkormányzat vezetőjére, mint befolyásos emberre, aki sok mindent el tud intézni az önkormányzatnál. A vele való jó viszony, a vele való esetleges rokonság bemutatása sok család esetében fontos tényező volt.

6. Összegzés

A városban a Marosi úti telep egy sajátos enklávét alkot, zárt rendszert a maga állandó romlásában. Lakói – és a többi szegregátum lakója – számára csak a hasonló teletszerű környezetben elhelyezkedő rokoni szívességi lakás, a tanyára költözés vagy a különböző intézményi lakhatási lehetőségek nyitottak, lakástörténetüket vizsgálva látjuk, hogy lehetőségeik egy szűk, néhány helyszínből álló keringő pályára állítják őket, társadalmi kirekesztettségük a térbeli elszigeteltséggel párosul. Annak ellenére, hogy egy kisváros – főleg egy aprófalusi gettósodó térséghez képest – számos lehetőséget kínál, az itt élők kapcsolatai, lehetőségei hasonlóan korlátozottak. A családok városi léte elsősorban az infrastrukturális lehetőségekben nyújt többet. A város területén szigorúan bizonyos utcákban, területeken mozognak, és a családi, rokoni kapcsolataik is ezekre a területekre terjednek ki. A családok folyamatos mozgásban vannak ezekben a város szemében megbélyegzett zónákban. Ahogy az elnéptelenedő, slumosodó pusztákon a korábbi felemelkedést biztosító munka helyett a tulajdonviszonyok dominálják a teret (Kovács-Vidra, 2012), úgy a mezőváros baromfiüzeme, földterületei által felszívott szakképzetlen munkások leszármazottai is magukra maradtak családi vagyon, saját lakás és biztos jövedelem híján.

A város és lakói által megbélyegzett telepen élő családok helyzete rendkívül differenciált: a stabil, kiszámítható jövedelmekkel rendelkező háztartásoktól a máról-holnapra élő, lakbértartozást felhalmozó kilakoltatás előtt álló családokig széles skálán mozog. Azonban még a legstabilabb anyagi helyzetben levő családok sem engedhetnék meg maguknak, hogy önálló lakást vásároljanak, vagy piaci alapon béreljenek lakást. Így a szociális bérlakások az átmeneti lakhatási funkció helyett ma stabil lakhatást biztosítanak lakóiknak, amennyiben sikerül az eladósodást, és ezáltal a kilakoltatást elkerülniük – de ennek fenyegetését a napi gondokkal küzdő, billenékeny anyagi helyzetű családok sohasem tudhatják maguk mögött. A bérlakás-állomány leértékelődése, folyamatos fizikai és szociális leromlása krízishelyzetek megoldását még jelentheti, ám semmiképpen sem illeszthető egy előremutató lakás- vagy szociálpolitikába. Ahhoz, hogy a szegény családoknak a bérlakás-rendszer tartós lakhatást nyújtson, jelenleg a feltételek nem adóttak, nem áll rendelkezésre elegendő lakás, fenntartásuk sem biztosított. Úgy tűnik a városnak nincs arra semmiféle stratégiája, hogyan oldja meg, vagy esetleg segítse az önálló lakásvásárláshoz és fenntartásához elegendő forrásokkal nem rendelkező családok lakhatását. Az önkormányzat részéről hiányzik bármiféle kezdeményezés, az IVS-ben meghatározott, bontásra ítélt szegregátumok – bemutatott telepünk a Marosi út, és a vele szomszédos Szél úti cs-lakás telep – jelenleg is áll, és a közeljövőben sem látszik, hogy helyzetükben bármi változna. A gyakorlat azt mutatja, hogy a bevezetésben is említett három bérlakás-tömb esetén az eddig magasabb státuszú családoknak kiadott tömbök „beáldozása” következik. Amennyiben a többi bérlakás-tömb jövője is a spontán vagy tudatos szelektív lakáskiutalásra van bízva, ugyanolyan leromlott, gettósodó tömbök létrejötté valószínűsíthető, mint a Marosi út.

Felhasznált irodalom:

Hegedüs József - Szemző, Hanna (2010). Shaping the new welfare regime in transition countries: the interplay of public policies and households' strategies (case of Hungary), kézirat.

Kállai Ernő – Törzsök Erika (szerk.) (2006): Átszervezések kora – Cigánynak lenni Magyarországon, Jelentés 2002-2006. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2006.

Kovács Éva – Vidra Zsuzsa (2012): Kényszer vagy kivonulás – élet a peremeken. Tér és Társadalom, 26. évf. 4. szám.

Messing Vera – Molnár Emilia (2011): Válaszok a pénzteneségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. Esély, 2011/1, 53-80.

Virág Tünde (2008): Változó gazdasági-társadalmi kapcsolatok egy cigányok lakta faluban. Szociológiai Szemle, 2008/1 41-59.